

علل خیانت برخی کارگزاران از دیدگاه امام علی علیه السلام

خدیجه صالحی^۱

چکیده

فرهنگ غنی اسلام، برای همه ابعاد وجودی انسان از کارآمدترین آموزه‌ها و الگوهای اخلاقی و تربیتی برخوردار است. همچون حضرت امیر المومنین علیه السلام، که با علم خود راه حل‌های بسیاری برای مشکلات بیان می‌کنند. انحطاط از مسیر الهی باعث فساد در نظام اسلامی می‌شود، محقق در صدد آن است، با روش توصیفی-تحلیلی و مراجعه به منابعی چون، کتب تفسیری، اخلاقی، روایی و شروح نهج البلاغه به بررسی برخی علل فردی خیانت مانند: حرص، غفلت از مرگ، خیانت در امانتداری، بیماری روحی و علل اجتماعی آن مثل: کمبودهای اقتصادی، عدم برخورد با خائن، فقر، تشویق و تنبیه، از منظر حضرت علی علیه السلام بپردازد. شناخت هریک از عوامل بروز خیانت کارگزاران، سهم چشم‌گیری در پیش‌گیری از وقوع این جرم و دفع آسیب‌های آن در جامعه اسلامی دارد، بی‌توجهی به هریک باعث ازدیاد رذائل اخلاقی چه در بعد فردی و اخلاقی به سبب ضعف ایمان و بی‌تقوایی، غفلت از مرگ، حب دنیا، عوامل مادی دنیا و... عدم توجه به نیازهای مادی و عدم برخورد با خائن از عوامل اجتماعی این خیانت است.

کلیدواژه: امام علی، خیانت، کارگزاران، علل فردی خیانت، علل اجتماعی خیانت.

^۱ طلبه سطح دو، حوزه علمیه الزهرا گلدشت، سال ۱۴۰۳، ۰۹۰۱۰۴۷۳۲۷۴.

بدیهی است، فرهنگ غنی اسلام، برای همه ابعاد وجودی انسان از کارآمدترین آموزه‌ها و الگوهای اخلاقی و تربیتی برخوردار است. مقام و منصب، برای کارگزاران حکومت اسلامی امانتی است الهی، که خیانت و انحطاط از مسیر الهی، باعث فساد در نظام اسلامی می‌شود. متأسفانه در برخی از جوامع اسلامی خیانت برخی کارگزاران دیده می‌شود، که بعضاً موجب ضعف ایمان و فقر اقتصادی افراد شود، از همین رو به بررسی برخی علل فردی خیانت مانند: حب دنیا، حرص، غفلت از مرگ، خیانت در امانت داری، بیماری روحی و علل اجتماعی آن مانند: کمبودهای اقتصادی، عدم برخورد با خائن، فقر، تشویق و تنبیه، از منظر حضرت علی (ع) پرداخته می‌شود. پیرامون این مسئله کتاب‌ها و مقالاتی به رشته تحریر درآمده است؛ که در زمینه پژوهش مورد نظر می‌توان به چند مورد اشاره کرد: پایان نامه، خیانت در قرآن کریم و سنت نبوی (بررسی تحلیلی) اثر محمد هادی هاشم الممدنی تیرماه ۱۴۰۰ که بر اساس روش توصیفی تحلیلی نگارش یافته و به بررسی خیانت از دیدگاه قرآن کریم و سنت پرداخته و ابعاد تطبیقی آن در جوامع را بررسی کرده است. مقاله مفهوم و ارکان خیانت به کشور و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران، اثر علیرضا رحمانی نعیم آبادی مهر ماه ۱۴۰۰ که بر اساس روش تحلیلی توصیفی نگارش یافته و به بررسی چالش‌های بزه ضد امنیت در حقوق کیفری و شناخت ماهیت خیانت پرداخته است. شناخت هریک از عوامل بروز خیانت کارگزاران، سهم چشم‌گیری در پیشگیری از وقوع این جرم و دفع آسیب‌های آن در جامعه‌ی اسلامی شود، و بی‌توجهی به هریک، باعث ازدیاد رذائل اخلاقی چه در بعد فردی و اخلاقی به سبب ضعف ایمان و بی‌تقوایی، حب دنیا و گرایش به تکثیر مال و عدم توجه به نیازهای مادی کارگزاران و عدم برخورد با خائن از عوامل اجتماعی این خیانت است. محقق بر آن است در جهت شناخت علل خیانت برخی کارگزاران از دیدگاه امام علی را همچون: علل فردی خیانت برخی کارگزاران چیست؟ علل اجتماعی خیانت برخی کارگزاران چیست؟ هدف محقق از این تحقیق این است که با آگاهی دادن به اوامر حکومتی که در جایگاه قدرت و مسند حکومتی هستند عللی که باعث خیانت کارگزاران از دیدگاه امام علی می‌شود را بازگو کند.

۱. مفهوم شناسی

محقق برای فهم مطالب مربوط به علل خیانت برخی کارگزاران از دیدگاه امام علی علیه السلام بر آن شد معنای لغوی و اصطلاحی برخی کلمات را با استفاده از لغت نامه ها و فرهنگ های لغت بدست بیاورد.

۱.۱ خیانت

معنای لغوی

خیانت به معنی نقض قول یا وفاداری ب کسی یا چیزی است.^۱ خیانت به: ۱. غدر، مکر، نقض عهد و پیمان ۲. بی وفایی، نمک به حرامی ۳. نادرستی، بی دیانتی ۴. دزدی ۵. بی عصمتی، زناکاری ۶. دغلکاری تعبیر می شود.^۲

معنای اصطلاحی

نادرستی، ضد امانت، خیانت خواه در مال و ناموس و آبروی دیگری یا در معامله بصورت غش و کم فروشی باشد از صفات رذیله و خویهای پلید است که دین اسلام پیروان خود را سخت از آن برحذر داشته و آن را از مهلکات شمرده. علمای علم اخلاق منشا این صفت را خباثت قوه شهویه دانسته اند.^۳

۲.۱ کارگزار

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، زیر نظر: معین، ج ۲۱، ص ۹۸۰.

^۲ همان ص ۹۸۰

معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ص ۴۳۰.

^۳ حسینی دشتی، معارف معاریف (دائرة المعارف جامع اسلامی)، ج ۳، ص ۲۱۵.

معنای لغوی

انجام دهنده، عامل، مامور (حکومت)، مامور وزارت خارجه در شهر هایی که در کنسول های خارجی اقامت داشتند و او مامور رسیدگی به امر یکی از طرفین دعوی و مذاکره بوده است.^۱ آنکه حاجات مردم را قضا می کند. وکیل، عامل، احوزی.^۲ کارگزاران حکومت از اصلی ترین اشخاص جامعه هستند که درست کاری یا نادرستی در وظایف محول شده به آنها باعث تضعیف یا تقویت اعتماد افکار عمومی به حکومت می شود، کارگزاران بهترین افراد در پیشبرد اهداف حکومت در میان جامعه هستند و توجه به وضعیت اقتصادی آنان و کنترل درست وظایفشان، باعث بهبود عملکرد آنها می شود.

۲. علل فردی

عقل ابزاری است که به واسطه ی آن انسان حق و باطل را تشخیص می دهد. فساد عقل فریب خوردن به مکرهاست، هوا و حوس و دنیا و شیطان باعث فساد عقل و خرد می گردد.^۳ قوای عقلانی همانند اخلاق موروثی است. حضرت امیر در نهج البلاغه می فرمایند که مقداری از قدرت های استدلال و عقلایی، به خاطر وجود این حالات در پدران و مادران است. ولی پرورش این صفات تحت تاثیر محیط و عوامل دیگر می تواند دچار تغییر گردد.^۴ انسان های پرهیزکار به واسطه پرورش صفات عقلایی و نفسانی توانسته اند که جسم خویش را مانند مرکبی برای رسیدن به پرورش و تکامل روح خود مورد استفاده قرار دهند و با استفاده از انعام الهی جسم را تحت کنترل روح خود بگیرند و در

^۱ معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۷۱۷.

حسینی دشتی، معارف معاریف (دائرة المعارف جامع اسلامی)، ج ۳، ص ۸۵۹.

^۲ دهخدا، لغت نامه دهخدا، زیر نظر: معین، محمد، ج ۳۹، ص ۱۳۸.

^۳ آقا جمال خوانساری، شرح غرر الحکم (خوانساری)، جلد: ۴، صفحه: ۴۱۷.

^۴ خیر الهی، خیر الهی، تربیت عقلانی و اخلاقی انسان از نهج البلاغه، ج ۱، ص ۶۹.

مسیر اهداف خود قدم بردارند. حضرت علی علیه السلام نیز در مدح یکی از پرهیزکاران کوچک بودن دنیا در نظرش و تسلط نداشتن شکمش بر روحش را مورد ستایش قرار می دهند^۱

۲.۱ دنیا گرایی

حب دنیا در تعالیم دینی مورد نکوهش قرار گرفته واز آن به عنوان سر گرمی و بازیچه و مانعی که توجه انسان را از خدا باز می دارد معرفی کرده است. زمین و آسمان و خوراک و پوشاک مصادیق حب دنیا نیستند، بلکه آنها انعام خداوند هستند ولی هر چیزی که انسان را مشغول خود کند و از توجه به خداوند باز دارد دنیا است. علاقه اولاد و همسر اگر در حد اعتدال باشد، مانعی ندارد.^۲

حضرت علی علیه اسلام نیز در نهج ابلاغه مبارزه بزرگ خود را علیه علاقه به دنیا قرار داده است: «دنیا سرای بلا و گرفتاری و محل گذران زندگی و زحمت است خوشبختان از آن دل کنده اند و از دست بدبختان به زور گرفته می شود.»^۳

حب دنیا اساس رذائل اخلاقی است کسی که مبارزه با آن را آغاز کند بسیاری از موانع و آفات تربیت را جلوگیری می کند و از بین میبرد. بزرگان علم اخلاق بسیاری از ضد ارزش های اخلاقی را زائد از حب دنیا می دانند و پیدایش حب جاه، حرص، بخل، طمع که از موانع تربیتی است را در سایه ظهور حب دنیا می شمارند.^۴ ابن ابی الحدید می گوید: «و صدق (ع) حب الدنيا راس كل خطيئه^۵ چرا که موجب پیدایش حرص و سایر رذائل اخلاقی خواهد شد.»^۶ چون انسان دنیا را معشوقه خود می داند و او را در اختیار دیگری می بیند حسد می ورزد و از هر طریقی برای به دست آوردن آن تلاش می کند که این معنای ظلم است مانند حب جاه و تلاش برای بیرون کشیدن از دست دیگری اول با دشمنی و بعد با دروغ و نیرنگ و امثال این رذائل. با وجود حب دنیا در دل، تهذیب اخلاق و ترک

^۱ مجلسی، ترجمه جلد هفدهم بحار النوار، ج ۱، مترجم: رضایی، عبد الحسین، خسروی موسوی، مصحح: بیاتی، حبیب الله، ص ۳۰۹.

^۲ خیر الهی، خیر الهی تربیت عقلانی و اخلاقی انسان از نهج البلاغه، ج ۱، ص ۱۶۵.

^۳ بحار الانوار ج ۷۴، ص ۱۸۵.

^۴ خیر الهی، خیر الهی، تربیت عقلانی و اخلاقی انسان از نهج البلاغه، ج ۱، ص ۱۶۵ ص ۱۶۶.

^۵ منسوب به جعفر بن محمد امام ششم، مصباح شریعه، ترجمه: مصطفوی، حسن، ج ۱، ص ۱۳۵.

^۶ خیر الهی، احمد، خیر الهی، زهرا، تربیت عقلانی و اخلاقی انسان از نهج البلاغه، ج ۱، ص ۱۶۵ ص ۱۶۷.

نتیجه

انسان های پرهیزکار به واسطه پرورش صفات عقلایی و نفسانی جسم خویش را، مانند مرکبی برای رسیدن به تکامل روح در اختیار خود قرار می دهند. حب دنیا اساس رذائل اخلاقی است و مبارزه با آن بسیاری از موانع و آفات تربیت را کنترل می کند و از بین میبرد. بزرگان علم اخلاق، بسیاری از ضد ارزش های اخلاقی را زائد از حب دنیا می دانند و پیدایش حب جاه، حرص، بخل، طمع که از موانع تربیتی است را در سایه ظهور حب دنیا می شمارند. مردم تا زمانی که در زندگی فانی دنیا هستند ، در غفلت اند و هرگاه بمیرند غفلت از آن ها برطرف می شود. در این مقاله به بررسی علل فردی خیانت از دیدگاه امام علی علیه السلام مانند : حب دنیا، حرص ، غفلت از مرگ ، امانت دار نبودن ، بیماری روحی و علل اجتماعی خیانت مثل: کمبود های اقتصادی ، عدم برخورد با خائن ، فقر ، تشویق و تنبیه پرداخته شد ، که بر اساس فرمایشات حضرت علی اساسی ترین عللی که باعث سقوط و انحراف اشخاص در جایگاه حکومتی می شود و باعث هلاکت در دنیا و آخرت می شود ، حب دنیا و قانع نبودن به حق خود و دست درازی به اموال دیگران است . کسی که از آخرت غفلت ورزد و از هر وسیله ای برای رسیدن به اهداف خود استفاده کند، آخر موجب رسوایی خود خواهد شد. بی تردید نقش جامعه در کنترل یا دامن زدن به آن بی تاثیر نیست زیرا یکی از عواملی که باعث خیانت و یا رذائل دیگر می شود ، فقر در جامعه است . هرچند این مسئله قابل پذیرش نیست و کسی که تقوا داشته باشد ، هرگز از مسیر الهی فاصله نخواهد گرفت .

منابع

* نهج البلاغه ، ترجمه محمد دشتی ، ناشر محمد و آل محمد ، چاپ ۹۶

۱ ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبه الله ، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید ، (محقق:

ابراهیم ، محمد ابوالفضل)، مکتبه آیه الله المرعشی نجفی، قم، ۱۴۰۴ق. عربی

۲ ابن بابویه، محمد بن علی ، ترجمه من لا یحضره فقیه ، (مترجم: غفاری ، علی اکبر و غفاری،

محمد جواد ، بلاغی ، صدر ، محقق: غفاری ، علی اکبر)، نشر صدوق ، تهران ، ج ۶.

۳ ابن شعبه، حسن بن علی، تحف العقول عن آل رسول صل الله علیهم، (مترجم: جنتی،

احمد)، تهران، ناشر: امیر کبیر ، ۱۳۸۲ه.ش.

۴ ابن میثم، میثم بن علی، ترجمه شرح صد کلمه الامیر المومنین علیه السلام، (مصحح

محدث، جلال الدین ، مترجم صاحبی، عبدالعلی)، ناشر آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش های

اسلامی، مشهد مقدس، ۱۳۷۵ه.ش ،

۵ استادی ، رضا، بیست مجلس پیرامون عهد نامه مالک اشتر ، دارالکتب الاسلامیه ، تهران ،

۱۳۷۹ه.ش.

۶ آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین، **شرح غرر الحکم (خوانساری)**، نویسنده امام علی

علیه السلام، (مصحح محدث، جلال الدین، گردآورنده آمدی، عبد الواحد بن محمد)، دانشگاه

تهران. مؤسسه انتشارات و چاپ، تهران - ایران، ۱۳۶۶ ه.ش

۷ پاینده، ابوالقاسم، **نهج الفصاحه، (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله)**،

دنیای دانش، تهران.

۸ حائری شیرازی، محمدصادق، **اخلاق اسلامی**، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، تهران - ایران،

۱۳۶۰ ه.ش

۹ حسین همدانی نجفی، محمد، **درخشان پرتوی از اصول کافی**، چاپخانه علمیه قم، قم،

۱۳۶۳ ه.

۱۰ حسینی دشتی، سید مصطفی، **معارف معاریف (دائرة المعارف جامع اسلامی)**، ج ۳،

موسسه فرهنگی آرایه، ۱۳۸۵ ه.ش.

۱۱ حقانی، حسین، **نظام اخلاقی اسلام**، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۳ ه.ش.

۱۲ خیر الهی، احمد، خیر الهی، زهرا، **تربیت عقلانی و اخلاقی انسان از نهج البلاغه**، ج ۱،

انتشارات طراحان هنر، چاپ اول تابستان ۱۳۸۸ ه.ش.

۱۳ دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، زیر نظر: معین، محمد، موسسه چاپ و انتشارات

دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۴۲ ه.ش

۱۴ سوری لکی، گلاب، مرادی، فاطمه، **چکیده مقالات، معاونت پژوهش، مدیریت**

سازماندهی تحقیقات، قم، مرکز نشر هاجر (وابسته به مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران)، ۱۳۸۹ ه.ش.

۱۵ شریف الرضی، محمد بن حسین، **نهج البلاغه (للمبجی صالح)** (محقق: صالح، صبحی)، ناشر هجرت، قم ۱۴۱۴ ق، ص ۳۳۲.

۱۶ علی ابن ابی طالب (ع)، امام اول، **حکمت عملی**، (پدید آورندگان: الهی قمشه ای، مهدی، مترجم: الهی قمشه ای، مقدمه نویس: حسن زاده آملی، حسن)، ناشر: الف. لام. میم، قم، ۱۳۸۵ ه.ق.

۱۷ فاطمی، حسین، **گنجینه اخلاق جامع الدرر فاطمی**، (محقق حسن زاده، صادق)، ناشر امیر کبیر، تهران، ۱۳۸۴ ه.ش.

۱۸ قائمی، علی، **اخلاق و معاشرت در اسلام**، ناشر: امیری، تهران، ۱۳۶۴ ه.ش.

۱۹ قرائتی، محسن، **گناه شناسی**، (گردآورنده: محمدی اشتیاردی، محمد، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن)، تهران، ۱۳۸۶ ه.ش.

۲۰ مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **ترجمه جلد هفتم بحار النوار**، (مترجم رضایی، عبد الحسین، خسروی موسوی، مصحح بیاتی، حبیب الله)، محل نشر تهران، انتشارات اسلامیة، سال ۱۳۶۴ ه.ش.

۲۱ محقق : حسینی ارموی محدث، جلال الدین ، **شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و**

درر الکلم، ج ۵، دانشگاه تهران ، تهران ، ۱۳۶۶ه.ش.

۲۲ معین، محمد ، **فرهنگ فارسی معین** ، (ویراستار : کاوس بالازاده ، امیر، قدیمی ، سحر)، بی

جا ، یک جلدی ، ۱۳۸۳ه.ش

۲۳ منسوب به جعفر بن محمد امام ششم، **مصباح شریعه** ، ۰ ترجمه: مصطفوی، حسن)، انجمن

اسلامی حکمت و فلسفه ایران ، ج ۱، ص ۱۳۵ ، ۱۳۶۰ه.ش.

۲۴ موسوی لاری، مجتبی، ، **رسالت اخلاق در تکامل انسان** ، ناشر: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه

علمیه قم. مرکز انتشارات ، قم ، ۱۳۷۶ه.ش.